№ 31: ПОЛІТИЧНА ТЕОЛОГІЯ

# Тренд – декодифікація?

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ

15 ТРАВНЯ 2019

Сучасне право – це царина кодексів. Різноманітні правові аспекти так і прагнуть звести воєдино всі можливі й неможливі свої норми та, створивши в такий спосіб збірку, яку ми й іменуємо кодексом, започаткувати автономну правову галузь. Проте вивчення, зокрема, канонічного права змушує дійти одного неминучого висновку: у реальності неможливо всі норми звести до єдиної збірки, а галузевий розподіл права – це умовність, яку застосовують суто для зручності опису певних презумпцій і нюансів. Останнім часом серед правознавців дедалі гучніше лунає думка про те, що найближчий тренд, на який варто чекати у правовій науці, – це так звана декодифікація. І вона актуальна не лише для світського, а й для канонічного права.

Джерело: Номізма часів Никифор Фоки, що зображує Христа та Василевсів

# Століття кодифікацій

Із самої назви «декодифікація» очевидно, що йдеться про процес, зворотний до кодифікації – а тому почати варто саме з неї.

Уніфікація та збирання норм у різноманітні кодекси в сучасному сенсі – це явище доволі молоде, йому трошки понад двісті років. Проблема в тому, що XVIII століття, кульмінаціями якого стали Просвітництво й Велика французька революція, зруйнувало стару правову парадигму, за якою писане право (lex) віддзеркалює право, дане Творцем і розпізнане людьми (ius). Політики й правознавці XVIII століття воліли позбутися Творця як суб'єкта світобудови та, відповідно, правопорядку. Людські розум і воля мали стати заміною Творцеві, а письмово зафіксовані розумові й вольові приписи – інструментами для впорядкування нової світобудови. Саме на цьому тлі вже XIX століття почало масово укладати збірки норм і правил, які, по суті,

мали створити писаний текст – замінник розпізнаної Істини. Тут варто згадати про Кодекс Наполеона (1804), Австрійські цивільні статути (1811) чи Німецькі цивільні статути (1900), які стали зразком для творення правових систем багатьох інших країн.

Цивільне право потрапило в центр правової системи. На відміну від, скажімо, Кодексу Юстиніана, який увесь був просякнутий відчуттям сакральності права, новітні кодекси навіть не намагалися робити вигляд, що зберігають зв'язок із сакрумом: вони зосереджувалися на майнових і зобов'язальних відносинах і творили альтернативу сакральному, підносячи писане право (lex) до рівня права, даного в одкровенні (ius). От тільки джерелом новітнього одкровення ставали винятково самодостатні людські розум і воля. Можна сказати, що кодекси й кодифікації новітніх часів – це лише зовнішня подоба класичних кодексів на кшталт Юстиніанового; їхня головна особливість полягає в намаганні створити нову реальність через так звану позитивізацію писаної норми. Це відкриває прямий шлях до юридичного позитивізму, за яким пізнавати можна лише правові явища, а не їхні зміст, сенс і справжні витоки.

## Трохи про зворотне

Декодифікація, як пише Томаш Ґяро з Варшавського університету, – це «процес, зворотний до кодифікації. Кодифікація полягала в тому, аби вмістити цивільний кодекс у центрі правової системи, яка відтоді почала обертатися навколо кодексу; декодифікація ж призводить до поступового витіснення кодексу з такої привілейованої позиції»[1].

Для католицького світогляду це зауваження важливе, бо дозволяє зрозуміти й усвідомити деякі процеси в царині канонічного права. Треба визнати, що на початку XX століття католицькі правники зазнали величезного впливу з боку адептів кодифікаційних парадигм. Кардинал П'єтро Ґаспаррі, завдяки чиїм талантам Католицька Церква замінила Корпус канонічного права, що поступово формувався з XII до XX століття, Кодексом канонічного права Пія-Бенедикта (CIC-1917), під час роботи в Католицькому інституті в Парижі (1870–1898) уважно вивчав французьке цивільне право, а зокрема Кодекс Наполеона. Власне, як структура CIC-1917, так і його загальні підходи не дуже вибивались із кодифікаційного тренду: деякі дослідники навіть зауважують, що, читаючи зміст CIC-1917, складно позбутися враження, наче проглядаєш зміст цивільного кодексу. Тимчасом II Ватиканський собор і подальша реформа канонічного права, яка увінчалася ухваленням нового Кодексу канонічного права (CIC-1983) для латинської Церкви й Кодексу канонів Східних Церков (CCEO-1990), уже вписувались у тенденцію декодифікації, яку в 1970-х роках

помітили й світські правознавці. Навіть на рівні структури нові кодекси намагалися якомога очевидніше відійти від моделі новітніх кодифікацій. У цьому напрямі й розвивається сучасне канонічне право: прикладами можуть слугувати освітнє й виховне право Католицької Церкви (зокрема щодо вищої церковної й університетської освіти), процедури беатифікації та канонізації, правові аспекти діяльності засобів суспільної комунікації тощо.

У цьому контексті важливо згадати про норми, які Папа Франциск проголосив у документах «Mitis Iudex Dominus Iesus» для латинської Церкви й «Mitis et Misericors Iesus» для Східних Церков (обидва – від 15 серпня 2015 року) про реформування матримоніальних процесів у канонічному праві. Вони досі викликають методологічні складнощі; зокрема, мало коментаторів звертає увагу на вміщену в обох текстах тезу про те, що в кожній партикулярній Церкві саме єпископ, призначений її ординарієм, стає суддею для вірян, які довірені його опіці. Іншими словами, тут наголошено, що кожен єпископ як суддя має право на самостійні судження – звісно ж, у межах універсального канонічного права. Варто перечитати пункт 3 апостольського повчання «Amoris Laetitia», де сказано: «Нагадуючи, що час важливіший, ніж простір, хочу наголосити, що не всі доктринальні, моральні та пасторальні дискусії повинні врегульовуватися втручанням Учительського Уряду Церкви. Очевидно, що Церкві необхідна єдність доктрини і практики, але це не виключає можливості існування різних інтерпретацій деяких аспектів доктрини або деяких наслідків, які з цього витікають. Так буде доти, поки Святий Дух не приведе нас до повної правди (див. Йо. 16, 13), тобто, поки нас повністю не втаємничить у таїну Христа, і тоді зможемо бачити все Його очима. Окрім цього, в кожній країні чи регіоні можна шукати рішення відповідно до особливостей даної культури, які братимуть до уваги місцеві традиції та потреби, бо “культури дуже різноманітні, і кожний загальний принцип [...] необхідно інкультурувати – якщо хочемо, щоб його дотримувалися й застосовували”»[2].

Ці приклади свідчать про тенденцію декодифікації в канонічному праві, яка – гіпотетично – може далі розвинутися за зразком «common law», коли в межах загальної канонічно-правової доктрини єпископи як судді партикулярних Церков розпізнаватимуть право-ius і творитимуть партикулярне право-lex.

## Про кодекси й сувої

Умови для декодифікації створюють і суто технічні аспекти. Наприклад, з погляду технології кодекс – це зшиток сторінок, альтернатива сувою. Хто мав нагоду користуватися сувоями, той знає, як неквапно й поступово читається з них текст. А знаходити окремі важливі місця доволі

складно – сувої не дуже пристосовані для пошукових робіт. Кодекс же виконує інші функції; як зазначають історики права, зібрані в зошити й уміщені в єдиний том окремі аркуші кодексу – це абсолютно інша культура тексту й книги. Пауліна Свєнціцька з Ягеллонського університету зауважує, що «кодекс – це не лише цілеспрямована форма, а й цілий комплекс культурологічних реалій, утілення певного стилю, зміна ставлення до переданого слова. Сувій – це явище, підпорядковане культурі вимовленого слова, тому у пізній античності він був символом незалежного елліністичного виховання; а важкий грубезний том кодексу, пристосований для того, аби його складати, перегортати й передивлятися сторінки, але також прикрашати їх, – це символ культури писаного слова й авторитетного розуміння тексту»[3].

Отож, для історика права кодекси й кодифікації – це найкращий спосіб зібрати воєдино думки та тлумачення авторитетів. Проте сучасна епоха зробила внесок у справу декодифікації. Насамперед тому, що електронні тексти – це радше сувої, ніж кодекси: не важкі, не грубезні, вони розгортаються суцільним потоком. Електронні тексти доступні в мережі й позбавлені флеру авторитетності – кожен має можливість трактувати написане так, як йому дозволяють виховання, смак і красномовство. Технологія гіпертексту перетворює колишній кодекс зі збірки авторитетних думок на простір, де читач у будь-яку мить може потрапити в інший текст – першоджерело цитати у класичній кодифікації. Нарешті, цифрове середовище тяжіє не так до культури писаного слова, як до культури зафіксованого на письмі вимовленого слова.

## Як тоді вчити право?

До відповіді на це запитання підводить отець Франциск Лонгшамп де Бер'є: «Канонічне право ніколи до кінця не сприйняло ідеї кодифікації. Нині в ньому очевидно помітно, що просвітницька ідея кодифікації – це лише один із підходів до права, а епоха кодифікації – це лише етап історії права. Додаймо ще, що аргументи канонічного права аж такі потужніші й цікавіші за аргументи римського права, що каноністична традиція досі має зобов'язальний характер. На відміну від традиції римського права, яка становить лише частину – щоправда, фундаментальну – європейської традиції права»[4]. Це рецепт правового мислення як для католицьких каноністів, так і для тих світських юристів, які справді вишколені у католицькій традиції.

Вочевидь, треба визнати, що світ упорядкований, а тому є правовий порядок як реальність, а не правові системи як конструкти. Самого дотримання «букви закону» – цього гасла епохи кодифікації – без урахування контекстів, порядку й сенсів правового тексту не достатньо. Право як мистецтво розпізнавання істини не вичерпується лише писаним текстом закону-lex –

є ще й інші способи сприйняття реальності й об'явленої правди. Треба звикати до того, що судова влада – це не лише Святий Престол (хоча він і залишається найвищою судовою та взагалі владною інстанцією Церкви), а й місцеві єпископи-ординарії, які також виносять судження й розпізнають істину. Потрібно вивчати католицьку доктрину права, яка ввібрала римську правову традицію, сплавивши її в моноліт із теологією й античною філософією. І, нарешті, необхідно вчитися мистецтву по- справжньому працювати з текстами, а не лише шукати доречні (а часом і недоречні) цитати відомих людей.

ОЛЕКСІЙ БРАСЛАВЕЦЬ 15 ТРАВНЯ 2019

**Warning**: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in **/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php** on line **284**

# Примітки

1. Tomasz Giaro, Dekodyfikacja. Uwagi historyczno-teoretyczne [w:] Dekodyfikacja prawa prywatnego, Warszawa, 2017, s. 13.
2. Український переклад – о. Олег Кривобочок SJ.
3. Paulina Święcicka, Kodeks zdemitologizowany – metafora, w której ciągle żyjemy [w:] Dekodyfikacja prawa prywatnego, Warszawa, 2017, s. 47.
4. Ks. Franciszek Longchamps de Berier, Myslenie dekodyfikacyjne a zjawisko dekodyfikacji [w:] Dekodyfikacja prawa prywatnego, Warszawa, 2017, s. 282.